

Ивана Николић¹
Универзитет у Крагујевцу
Србија

НЕОЛОГИЗМИ: ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРМИНА И ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА У ШПАНСКОЈ И СРПСКОЈ ЛИНГВИСТИЦИ

Резиме

И у шпанској и у српској лингвистици присутна су истраживања о неологији, преваходно она која се односе на одређење, настанак и функције неологизама и разграничење оцазионализама од неологизама. Покушаћемо да укратко прикажемо основне приступе проучавању неологије и неологизама, одређење појмова, критеријуме за одређивање неке лексичке јединице као неолошке, типологију неологизама, као и резултате неолошких истраживања у виду истраживачких група, информатичких средстава за претрагу и детекцију неолошких лексема, и речника нових речи. На крају наводимо неке од предлога који указују на потребу за новим приступом у истраживањима о овој теми.

Кључне речи: неологија, неологизам, оцазионализам, лексички неологизми, семантички неологизми.

¹ ivana.nikolic@filum.kg.ac.rs

Многи аутори који су се бавили различитим аспектима проучавања неологизама слажу се у тврдњи да не постоји јединствен приступ ни називу ни дефиницији термина „неологизам“ (Оташевић 2008, Драгићевић 2014, Савић 1984, Кабре 1999, итд.). Заправо, један од нерешених проблема неологије јесте проблем самог појма „неологизам“. Општи поглед на ово питање разликује се од аутора до аутора и зависи од становишта с ког посматрају нове речи, те је стога тешко доћи до усаглашености, како у терминологији тако и у одређењу самог појма. Литературе о неологизмима не недостаје. Бројни су радови који се баве деноминативним неологизмима у периодистици, информатици и технологији, а тему многих радова представљају и начини идентификације и претраге неологизама. Покушаћемо да на сажет начин представимо допринос српских и шпанских лингвиста који су се бавили овом темом.

Одређење термина неологија и неологизам

Речи „неологизам“ и „неологија“ потичу од грчких речи *néos* — нови (уѐος) и *logos* — реч (λόγος). Глорија Гереро Рамос (1995: 10) прати термине *неологизам* и *неологија* од њиховог настанка у шпанском језику. Наводи да је назив неологизам настао у 18. веку и имао пејоративну конотацију — означавао је претераност у изражавању. Након Века просвећености, неологизам почиње да означава новину у језику. Назив „неологија“ означавао је умеће иновирања под утицајем напретка идеја, и у неким периодима чак пада у заборав.

У већини дефиниција неологизама и неологије наилазимо на сличне или заједничке опште црте. Неологија је:

- грана лексикологије која проучава лексичке креације (Алкарас Варо & Мартинес Линарес 2003: 47),
- „процес формирања нових лексичких јединица“ (Гереро Рамос 1995: 9–10),
- део лексикологије који се бави новим речима (Драгићевић 2014: 123)
- „укупност процеса који одређују стварање нових речи у вокабулару неког језика“ (Мухвић-Димановски 2005: 2).
- процес који одређује настајање нових речи (Касадо Веларде 2015: 21).

Дакле, неологија је и процес настанка нових речи и део лексикологије који изучава нове речи.

Неологизам је пак по различитим дефиницијама:

- предмет проучавања неологије (Драгићевић 2014: 123),
- „нова реч, ново значење или ново кретање у језику“², као и коришћење неологизама (DRAE 2019),
- реч или израз који су недавно ушли у језик (DUE 2001: 442),
- нова твореница, новостворена реч, нова реч или нови израз који се у разговорном језику још није потпуно одомаћио (Левандовски 1995: 240),
- нова реч, ново значење већ постојеће речи, али и по зајмљеница (не само из страног језика него и из жаргона појединих друштвених група), и реч која је поново оживела (Мунен 1974: 229–230).
- неологизми представљају све новије речи, укључујући и домаће кованице, и припадају стилски обележеној лексици (Бугарски 2003: 202).
- „нестандардизоване речи које именују нове појмове или појаве или на нов начин именују познате појмове“ (Радовић-Тешић 2008: 363)
- лексичке „јединице које уносе неку новину у односу на значење, облик и/или граматичку категорију у лексици неког језика у конкретном периоду“ (Љопарт-Саумел & Фрејша 2014: 135).
- производ лексичке неологије, тј. процеса којим настају нове речи, јесте лексички неологизам (*el neologismo léxico*) (Касадо Веларде 2015: 21).
- „језичка новотворевина, новостворена ријеч; ново скована и још неопћенито прихваћена ријеч или израз; ковање и употреба нових ријечи или употреба старих ријечи у новом значењу; ријеч, израз, конструкција која је недавно ушла у језик“ (Симеон 1969: 904).
- нова реч или нова употреба у неком језику (DEA 1999: 3210)
- нова реч, ново значење или промена у неком језику; њихова употреба (DLE 2002: 629)

Иако Гереро Рамос 1995. године (Гереро Рамос 1995: 11–12) износи да у *Речнику Шпанске краљевске академије* (DRAE), *Речнику савременог шпанског језика* (DALE), и у *Речнику (савременог) шпанског језика* (DUE – Diccionario de uso del español) Марије

² «vocablo, acepción o giro nuevo en una lengua» [<https://dle.rae.es/neologismo?m=form>]

Молинер не постоји термин „неологија“, такво стање се унеколико изменило. У онлајн издању речника DRAE неологија је одређена као процес настанка неологизама и као изучавање неологизама³. У речнику Марије Молинер (2001: 442) термин неологија не постоји, али постоји одређење речи „неолог“ (*neólogo*) — особа која користи или уводи нове речи. А у *Речнику савременог шпанског језика* Мануела Сека, за термин „неологија“ налазимо следеће објашњење: процес формирања нових речи (DEA 1999: 3210).

На основу наведених одређења, долази се до закључка да неологија и неологизам стоје у односу процеса и производа, нове лексичке јединице и система, скупа правила и услова за њихов настанак и употребу (Гереро Рамос 1995: 10). Тереса Кабре неологију као процес сматра веома јасним и не доводи у питање концепт неологије, иако тврди да јесте сложен и тешко га је описати. С друге стране, неологизам, резултат неолошких процеса, сматра врло неодређеним концептом и назива га „псеудо-концептом“ јер је плод субјективног мишљења заснованог на утиску новине који га прати (Кабре 1999: 205). С обзиром на то да неологија обухвата све језичке нивое (фонетско-фонолошки, морфо-синтаксички и лексичко-семантички), Гереро Рамос поставља питање које онда јединице заправо можемо сматрати неологизмима (Гереро Рамос 1995: 11–12). Мануел Алвар Ескера чак сматра да можемо тврдити да неологизам не постоји, јер је свака реч која чини речник једног језика у неком тренутку свог развоја била неологизам и од тренутка кад ту реч почнемо да користимо, она престаје да има карактер новине (Гонсалес Калво *et al.* 1999: 39–41). Занимљиво је виђење по коме неологизми представљају неку врсту лингвистичке интерференције (Алварес Каљеха 2001: 226).

Свенка Савић (1984: 161), приликом разматрања термина *неологизам*, *нова* или *иновирана реч*, *кованица*, у светлу домаће и стране литературе, сматра да ти термини означавају различите тачке у процесу настанка нове речи: да представљају тек изговорену или написану нову реч, тек преузету нову реч од стране саговорника, заживелу реч у стандардном језику, дуже времена употребљавану реч у стандардном језику, и речи које су биле нове или јесу нове у једној друштвеној групацији. Истиче да је неопходно за сваки појединачни језик изградити основне категорије за процену шта је нова реч, тј. неологизам, и сматра да је термин „нова реч“ нејасан,

³ [<https://dle.rae.es/neolog%C3%ADa?m=form>]

поготово јер се односи и на измишљену реч и на новосковану реч, као и на стару реч у новој употреби (Савић 1984: 161).

Потпунији преглед одређења неологизма представља нам Ђорђе Оташевић:

Нова реч којом се означава нова „појмовна јединица“, нова реч којом се замењује већ постојећа, нова реч која се перципира као нова и свежа, ново значење постојеће речи, реч која није забележена у речницима, реч која се употребљавала ван стандардног (књижевног) језика, а сада је ушла у њега, реч која се употребљавала веома ретко, а сада се употребљава знатно чешће, поновно активирање речи која је давно изашла из активне употребе, ортографска варијанта постојеће речи, реч створена по продуктивним творбеним моделима, творбена варијанта већ постојеће речи, нова реч направљена по угледу на стране речи, нова реч која није у складу са творбеним системом, индивидуалне лексичке творевине писаца и публициста са изразитом експресивном (стилистичком) функцијом, бесмислене речи које стварају душевни болесници, јако измењене постојеће речи које стварају душевни болесници или алкохоличари, речи које стварају алкохоличари у ситуацији када не могу да се сете постојеће речи (Оташевић 2008: 39–40).

Приступу проучавању неологије и неологизама

Неологија, по схватању класичних лексиколога, за Тересу Кабре (1999: 204–205) представља проучавање језичких појава које се појављују у одређеном тренутку у развоју језика и примећују се на свим језичким нивоима — фонетском, фонолошком, морфолошком, синтаксичком, лексичком. Традиционално одређење неологије Кабре у данашње време сматра недовољним да би описало све активности везане за језичке иновације. Како би се неологији у данашње време нашло право место, неопходан је низ приступа који је одређују на три нивоа: језичком, културном и политичком. У оквиру лексичког домена, неологију можемо посматрати с различитих становишта: као теоријско проучавање иновација у језику, као институционалну и планирану активност стварања неологизама, и у светлу њеног односа с лексикографијом (Мендес Сантос 2011: 24–25). Почев од седамдесетих година прошлог века, појам неологије се проширио, и односи се на пет различитих активности: на практични процес стварања нових лексичких јединица, на теоријско и примењено изучавање лексичких иновација (процеси настанка нових речи,

критеријуми за њихово идентификовање, прихватљивост и ширење неологизама, друштвени и културни аспекти неологије, итд.), на институционалну активност, идентификовање посебних тематских области, однос између речника и нових јединица (Кабре 1999: 204–205).

Неологију можемо разматрати као индивидуалну појаву или као институционални чин: спонтана неологија представља резултат деловања појединца или групе који стварају нову реч да би задовољили одређену комуникативну потребу, док је планирана неологија резултат деловања неке институције у циљу повезивања језика са социјалним кретањима (Мендес Сантос 2011: 24–25). Примењена лингвистика неологизме посматра са становишта планирања језика и његове стандардизације, што указује на директну везу с лексикографијом (речници општег језика морају се осавременјавати), терминологијом (неопходно је створити или адаптирати именована у језицима струке), и језичким планирањем (установљивање критеријума који се односе на грађење речи). Неологизми су и предмет изучавања званичних институција због питања нормирања језика (Кабре 1999: 208).

Што се тиче прагматичких и социолингвистичких аспеката, изучавање неологизама обухвата и питања културног аспекта — да ли неологизми, и у којој мери осликавају развој и статус технолошког и културног развоја једног друштва. Присутан је и политички аспект — поставља се питање до које мере неологизми слабе или оснажују опстанак једног језика (Кабре 1999: 207). Са становишта стилистике, по неким ауторима, неологизми могу припадати и стилски обележеним речима, односно, експресивној лексици. Гереро Рамос наглашава да неологизам никада не треба посматрати као изоловану јединицу у језику и тиме неологију доводи у тесну везу с прагматиком и језичким чиновима. С друге стране, по критеријумима прихватљивости неког неологизма у одређеној социјалној заједници, ауторка види везу и са психоллингвистиком и социолингвистиком (Гереро Рамос 1995: 14–16).

Неологију свакако треба посматрати и кроз време јер се механизми и поступци лексичког обнављања језика мењају и хронолошки аспект приликом одређивања неологизама веома је важан. Гереро Рамос закључује да структуралистичко одређење синхронije није применљиво на лексику и да је концепт неологизма немогуће посматрати из дијахронијске перспективе, пошто је свака реч у одређеном тренутку била неологизам. Услед брзине

лексичких промена, неопходно је проучавати лексичку структуру са синхронијског становишта, али онда треба поставити неологизам у адекватно дефинисан синхронијски оквир у односу на предмет проучавања (Гереро Рамос 1995: 12–13). По таквој поставци, дијахронијско проучавање неологизама треба схватити као сучељавање различитих етапа у развоју једне речи, при чему свака синхронијска целина открива различите тенденције неологије у сукцесивним периодима (Гереро Рамос 1995: 14). На основу запажања да је свака реч у неком тренутку заправо била неологизам, Мендес Сантос успоставља синхронијски временски оквир и границу у оквиру овог критеријума поставља на десет година од првог документовања речи, мада истиче да има истраживача који ову границу смањују на пет година. Проблем настаје услед потешкоћа да се поуздано документује појављивање одређене речи (Мендес Сантос 2011: 26–27).

На основу наведених разматрања, могу се одредити параметри или критеријуми који поузданије одређују да ли је нека реч неологизам.

Оташевић истиче три параметра (али наглашава да они нису једини):

1. *време* – КАД се неологизам користи
2. *језичко пространство* (сфере и стилови употребе неологизма) – ГДЕ се користи одређена реч, и
3. „*новина*“ – ШТА је то ново (Оташевић 2008: 40–41).

Врло слични су и критеријуми на које наилазимо у шпанској литератури. Тереса Кабре (1999: 205) представља неколико могућих параметара за дефинисање неке јединице као неолошке:

дијахронијски (или хронолошки) критеријум – нека јединица је неологизам ако се појавила у скорије време,

лексикографски – нека јединица је неологизам уколико је не налазимо у речницима),

критеријум семантичке или системске нестабилности – нека јединица је неологизам уколико показује својства обличке нестабилности – морфолошке, графичке, фонетске,

психолошки критеријум – нека јединица је неологизам ако је говорници перцепирају као нову.

Кабре истиче да наведени критеријуми једни друге не искључују и не дају исте резултате нити се могу примењивати у истим контекстима, а класификација неологизама мора да се заснива на више параметара. Такође наводи да су неолози склони

да прибегавају лексикографском параметру – нека јединица је неологизам ако се не појављује у лексикографском корпусу који је одабран као референтни корпус (такозвани елиминаторни корпус – шпански: *corpus de exclusión*) (Кабре 1999: 205). Уз поменуте критеријуме, у последње време примењује се и критеријум распрострањености у употреби – неологизмом се сматра реч која је изашла из оквира употребе појединца или групе који су је сковали, донекле се раширила у језику и постигла одређени степен стабилности (Мендес Сантос 2011: 27, 30)⁴. Наведени критеријуми подразумевају и одређене недостатке: речник је недовршено дело јер лексикографска грађа никад није заокружена и избор лема је субјективан, те лексички неологизам отуд није исто што и лексикографски, иако је лексикографски критеријум сам по себи систематичан и објективан. Мендес Сантос истиче да, приликом прављења корпуса неологизама, проблем представља проналажење позајмљеница и терминолошких јединица по речницима, као и проналажење лексичких творевина које се односе на пролазне појаве. Стога ауторка као решење види прављење скупа синхронијских и неолошких речника који би представљали један фиктиван потпун историјски речник (Мендес Сантос 2011: 28–29). Мањкавости психолошког критеријума представљају велика субјективност и зависност од нивоа образовања, језичког нивоа и језичког осећања појединца у односу на новине у језику. У том смислу се истиче важност типографског елемента, јер курзив, затамњена слова или наводници могу да издвоје одређене делове језика као необичне или као нове (Мендес Сантос 2011: 29). Период „неолошке перцепције“ код корисника, како наводи Мендес Сантос (2011: 30), износи између две и петнаест година, иако истиче да постоје и изузеци.

Класификација неологизама

Неологизми се могу делити на основу творбе, функције речи, домена употребе, по пореклу, временском оквиру, или на основу јединица на које се односе. Осим поделе на спонтану и планирану неологију (Мендес Сантос 2011: 24–25) коју смо већ поменули, постоји још неколико уобичајених подела: на неологију форме и семантичку неологију, као и на деноминативну и стилистичку неологију. Занимљива је подела хрватске ауторке Мухвић-Димановски – на

⁴ Шпански: el criterio de la difusión en el uso.

примарну неологију и неологију насталу превођењем. Примарну неологију чине нове речи које прате појаву неког новог појма у одређеном језику, а у неологији насталој превођењем само се преводе лексеме или стручни називи који већ постоје у другом језику (Мухвић-Димановски 2005: 8).

Рајна Драгићевић анализира главне тенденције у настајању нових речи (системско-структурне, типолошке, књижевнојезичке и прагматичке), и на основу груписања ових тенденција добија главне токове лексичких промена у језику, у виду интернационализације, терминологизације, детерминологизације, национализације, генерализације, интелектуализације, демократизације, феминизације, језичке економије и др. (Драгићевић 2014: 126).

Најчешћа је подела неологизама на формалне или обличке (*de forma*) и значењске или семантичке (*de significado*) (Молинер 2013: 13; Мендес Сантос 2011: 33; Гереро Рамос 1995: 19–20). Формални неологизми су они облици који у одређеном тренутку не постоје у језику, или бар нису забележени, док су значењски неологизми нове употребе речи и других израза који већ постоје у језику (Молинер 2013: 13), односно, нови означитељи и нова значења постојећих означитеља (Мендес Сантос 2011: 33).

Неологизми се могу делити и на потребне или деноминативне (*fútbol, tirta, estor, USB* и друге), и стилске, експресивне или књижевне неологизме⁵, а Касадо Веларде (2015: 23) додаје и идеолошке неологизме, који настају када језик одражава идеолошке промене, политичку коректност или еуфемистичне употребе. За Гереро Рамос (1995: 17), деноминативна неологија одговара на неку практичну потребу у језику, док стилистичка неологија одговара на експресивну потребу у језику која има лудички или естетски циљ. Мендес Сантос по овој подели неологизме назива денотативним и конотативним, док их Тереса Кабре (1999: 206) назива референцијалним или експресивним. Денотативни неологизми означавају нову стварност, нови предмет или идеју, представљају одговор на одређену практичну потребу и могу да попуњавају лексичку празнину у некој специфичној области, док конотативни неологизми настају као резултат лудичке, естетске, енфатичке или експресивне потребе и циљ им је стилске природе (Мендес Сантос 2011: 33; Кабре 1999: 206).

⁵ Стилски неологизми су у већој опасности да нестану, да остану хапакс — „реч или израз који је забележен само једном у једном језику, код једног аутора или у једном тексту“ (Касадо Веларде 2015: 23).

По пореклу, како наводи Мендес Сантос, разликујемо ендogene и егзогене неологизме, тј. оне који настају помоћу механизма из сопственог језика, и оне који потичу из других језичких система, попут позајмљеница. Истиче да одређени аутори коренске неологизме (*creaciones ex nihilo*) сматрају непостојећим.

Касадо Веларде (2015: 23–26), зависно од тога да ли се новина односи на јединице језичког система (корен, тема, афикс и сл.) или на дискурзивне јединице, неологизме дели на две велике групе. У прву групу убраја морфолошке или морфосинтаксичке неологизме (настале деривацијом, композицијом и другим творбеним поступцима), народну етимологију (*mondarina, cascahuete*), семантичке неологизме (одређена лексичка форма проширује или мења своје значење) — које дели на аутохтоне и алогене⁶, калкове (копира се схема или комбинаторна структура другог језика путем лексичких јединица сопственог језика: *paso de cebra, agujero negro, fin de semana*, итд.), синтаксичко-семантичке неологизме (долази до елипсе једног елемента у синтагми, и укупно значење синтагме преноси се на преостали елемент: *(bollo) suizo, (periódico) diario, (danza) polonesa, (teléfono) móvil*, што повлачи и промену врсте речи — придев се поименичава), лексичке неологизме који настају на основу позајмица из другог језика, лексичке позајмице (*cruasán, hándicap, sándwich, friki, crack*), фоносимболичке творевине попут ономатопеја (*blablablá, chauchau, clic, frufnú, tictac*, итд.), творевине *ex nihil* и друге (називи многих комерцијалних марки који су постали заједничке именице: *celofán, claxon, delco, licra, michelín, túrmix, velcro*, али и друге речи попут *gas, Kodak, nylon*) (Касадо Веларде 2015: 23–26). Што се тиче неологизама насталих процесом који се односи на дискурзивне јединице — Касадо Веларде објашњава да су то нове лексичке јединице које су настале на основу мање или више конвенционалног коришћења извесних лингвистичких сегмената. Такве језичке творевине су, пре него што су се усталиле у одређеној врсти речи (удруженој с одређеним значењем), имале посебне употребе у дискурсу које су дале основа за њихово ново идиоматско

⁶ Аутохтони неологизми (*neologismo semántico autóctono*) настају када неки језички знак добије ново значење током употребе међу корисницима тог језика, путем следећих процеса: метафоре, метонимије, синегдохе и ироније. Алогени неологизам (*neologismo semántico alógeno*) или семантичка позајмица настаје кад одређени језички знак добије ново значење из другог језика, док облички остаје исти (*versátil 'polifacético', doméstico 'nacional', cosmético 'superficial', agresivo 'dinámico', ejecutivo 'directivo'*) (Касадо Веларде 2015: 23–26).

значење (*distingo, recibí, saluda, pordiosear, vitorear, dizque, ojalá*) (Касадо Веларде 2015: 25–26).

По подели Рикарда Сенабреа два су типа неологизама: они који настају из потребе, често као позајмљенице из других језика, и који означавају нове појаве или предмете; и околионалне кованице (*acuñaciones*), које су понекад само поигравање језиком, својствене једном делу или једном стилу, и ретко постану део уобичајене лексике (Гонсалес Калво *et al.* 1999: 31). Рикардо Сенабре наводи и Матореову поделу: на неологизме настале *ex nihilo* (из неке ономотопеје, имена особе и слично – попут речи *silueta*), речи које добијају нова значења (*azafata*), и нове речи које настају променом врсте речи. Такође наводи да постоје неопходне кованице (које означавају нове појаве), и творевине „из хира“ (речи чије постојање се оправдава лудичком или естетском функцијом). Творевине „из хира“ обично су индивидуалне творевине, њихова употреба бива ограничена на сам текст и најчешће не улази у речник (Гонсалес Калво *et al.* 1999: 32).

Тереса Кабре (Кабре 2006: 231–235) износи класификацију установљену на пројекту ОБНЕО (*Observatori de Neología OBNEO*) на основу које се врши унос нових речи у регистар неологизама:

1. Формални неологизми

– они који настају суфиксацијом, префиксацијом, они код којих постоји интерференција између суфиксације и префиксације, они који настају композицијом, композицијом на основу латинских и грчких корена – «*composición culta*», лексикализацијом, променом врсте речи – «*conversión sintáctica*», они који настају на основу лексикализације лексичке структуре – «*sintagmación*», они који настају на основу сигли, акронима и скраћивања;

2. Неологизми настали на основу правописних варијанти (*infraestructura* и *infraestructura*);

3. Синтаксички неологизми (подразумевају промену лексичке основе – рода, броја, глаголског облика, итд: *descalificarse* v проп (*descalificar* v тр), *amo de casa* m (*ama de casa* f));

4. Семантички неологизми (они код којих је дошло до измене значења лексичке основе, и неологизми настали на основу личног имена особе или марке које је постало заједничка именица: *bollicao, nivea, tupperware*);

5. Позајмљенице (адаптиране и неадаптиране позајмљенице: *ghetto, sushi, mujaidín*);

6. Остали случајеви (дијалектизми, жаргонске речи, култизми, или случајеви компликовани за класификацију – *fitipaldi, уцуу*, итд.);

Зависно од домена употребе (да ли су део општег или стручног језика), Кабре (1999: 206) лексичке неологизме дели на две велике групе: на праве неологизме (који су присутни у општој лексици) и на неониме (присутни у језику струке). Неологизми прве групе спонтанији су од неологизама из друге групе јер се појављују без очигледног разлога и краткотрајни су, док су неоними стабилнији и номинативни (узрок њиховог појављивања увек је потреба за именовањем). Прави неологизми постоје истовремено са синонимима и обично стекну одређену стилску вредност, док неоними не дозвољавају синонимију (попут термина) јер им она ремети ефикасност у комуникацији. Неологизми из општег језика обично теже формалној концизности, док се много неонима појављује и у виду фразе. Неологизми из опште лексике често буду старији, дијалекатски облици или позајмљенице, док су неоними чешће сложенице које се ослањају на неокласичне језике. Прва група неологизама најчешће не излази из оквира језика у ком су настали, док су неоними настали како би постали интернационализми. Неоними се углавном понашају као термини: примећује се одсуство двосмислености, припадају одређеном тематском пољу, стабилни су, и у складу су с моделима грађења речи (Кабре 1999: 206–207).

У зависности од тога да ли се неологизми тичу само означавајућег (измене форме), само означеног (измене значења речи или синтагме), или обе стране знака (нова реч с новим значењем), Оташевић такође наводи формалне неологизме, семантичке (или лексичко-семантичке), и њима додаје функционалне неологизме, индивидуалне или ауторске неологизме (Оташевић 2008: 36–39).

У шпанској литератури о превођењу неологизама често се помиње и подела Питера Њумарка (2010: 194–204) на дванаест типова неологизама: старе речи с новим смислом (обично нису културне референце ни технички појмови), нове кованице, изведенице, скраћенице, колокације, епонизми (изведенице из личног имена), фразалне речи, позајмљенице, акроними, псеудо-неологизми (када општа реч стоји уместо посебне речи).

Неологизми и okazjiонализми

Када говоримо о неологизмима, намеће се питање разликовања okazjiонализама од неологизама. Радовић-Теших истиче да неологизме срећемо у свим функционалним језичким стилевима и подстиловима и разлучује их од кованица и okazjiонализама —

нити су сви неологизми кованице или okazjiонализми, нити су све кованице нове. Приликом одређивања кованица посматрамо творбени аспект, а не временски, а за одређење неологистичке лексике пресудан је временски аспект. Okazионализме изједначава с индивидуализмима, с индивидуалном или нераспрострањеном лексиком (Радовић-Теших 2008: 363–365). Кристал (1995: 132–133) наводи да је општи назив за новостворену лексему „кованица“, али у стручнијој употреби разликују се okazjiонализми и неологизми. Okazионализам је лексема створена за привремену употребу и употребљена само једном, а уколико би се та нова реч неким случајем усталила у језику, она би постала неологизам, и дословно „нова реч“. За Симеона (1969: 715) кованица је „ковина, умјетна ријеч, умјетно створена за неку сврху“; индивидуална кованица је пак реч „коју говорник (или аутор неког дјела) скује за једну одређену прилику“ (Симеон 1969: 715). Што се тиче okazjiонализма, Симеон (1969: 975) у одредници „okazionalan, okazionalan“ наводи да је okazjiонална употреба речи случајна или пригодна употреба речи, а okazjiонално значење је случајно или угодно значење, оно које одређена реч добија у неким посебним случајевима. Рајна Драгићевић неологизме сврстава у *langue*, а okazjiонализме у *parole*. Уколико okazjiонализам постане фреквентнији, он може да постане неологизам (тј. може да заузме место у лексичком систему језика). Она поставља и питање утврђивања временске дистанце у односу на садашњи тренутак да би се лексема која је у том периоду ушла у језик могла назвати неологизмом. По Р. Драгићевић, не постоји довољно уверљив разлог који би подржао одређивање прецизно одређеног временског оквира (10, 20, 50 година...) као критеријума разликовања неологизама од лексема које нису неологизми. Као могућу дефиницију наводи: „... неологизми су речи које су ушле у језик у новије време, а не би се прецизно могло одредити одредити шта се подразумева под новијим временом“ (Драгићевић 2014: 124). Ђорђе Оташевић (1994: 251–255) разлику између неологизама и okazjiонализама установљава на основу седам критеријума. По творбеној структури – неологизми се преваходно творе по високопродуктивним моделима и у складу с језичким системом, док се okazjiонализми творе по непродуктивним творбеним моделима, неретко по okazjiоналним творбеним моделима и чак независно од творбеног система. По мотивисаности контекстом – okazjiонализми показују већу зависност од контекста, а некад је та зависност апсолутна јер је „конкретна реализација okazjiонализама специфична и неочекивана“ (Оташевић 1994:

252). По експресивности и ефекту необичности – неологизми могу бити експресивни, док су околионализми обавезно експресивни. Ефекат необичности код околионализама је сталан, а јавља се и код неких неологизама непосредно по њиховом настанку. По нерегуларности употребе – околионализми се најчешће јављају само једном, док с неологизмима то није случај (управо из тог разлога, сматра Оташевић, околионализме многи лингвисти посматрају као врсту неологизама). Однос према времену – код неологизама је непосредан, код околионализама посредан. По издвајању у писању – околионализми некад бивају издвојени наводницима или курзивом. Последњи разликовни критеријум је везан само за околионализме – „указивање на индивидуално ауторство“. Уз неке околионализме наведено је да су индивидуална творевина, но ретко, и већином у лингвистичким текстовима. Међутим, Оташевић наглашава да је увек потребно неколико обележја за поуздано разграничење околионализама од неологизама. Један од параметара за одређивање неке речи као неологизма, *језичко пространство* (сфере и стилови употребе неологизма), такође разграничава неологизме од околионализама. Видимо да се Оташевић слаже с мишљењем Рајне Драгићевић јер сматра да неологизам постаје део стандардног језика, док околионализам остаје у сфери говора (2008: 41). Марија Молинер, у предговору свог речника нових речи, наглашава да је потребно да свесна индивидуална употреба неологизама дође у први план и да изборе које језички корисници праве у оквиру могућности свог језика треба поштовати и неговати (Молинер 2013: 10).

Истраживања на пољу (лексичке) неологије и доступни ресурси

Приликом представљања истраживања на пољу неологије ограничићемо се на главне пројекте, радне и истраживачке групе на различитим шпанским универзитетима којима је тема изучавање лексичке неологије, на програме за детекцију и обраду неологизама, и на речнике нових речи у Србији и Шпанији. Радове, конференције и докторске тезе у овом прегледу нећемо наводити услед ограничености простором.

Најважнији и најстарији пројекат свакако је пројекат под називом *Observatori de Neologia* (OBNEO) Института за примењену лингвистику при Универзитету Помпеу Фабра у Барселони⁷.

⁷ [<http://www.iula.upf.edu/obneo>]

Настао је као корак даље у развоју Истраживачке групе IULATERM која се од деведесетих година 20. века бави проучавањем лексике, терминологије, специјализованих дискурса и језичког инжењеринга. Као писане изворе користе новинске текстове, а као усмене изворе користе медије. Главни циљ пројекта OBNEO јесте идентификовање, анализа и дифузија лексичке неологије на шпанском и каталонском језику. Остали циљеви су: стварање корпуса неологизама на каталонском и шпанском, описивање и анализа ресурса оба језика (како би се мерила виталност језика), и периодична дифузија новостворених речи у виду научних радова, речника или глосара неологизама. Своје резултате приказују у виду базе података неолошке опсерваторије *Banc de dades de l'Observatori de Neologia* (BOBNEO)⁸ која садржи неологизме из писаних и усмених медија на каталонском и шпанском језику од 1992. године. Иста истраживачка група омогућила је и Он-лајн речник неологизама⁹ сачињен од 3000 неологизама на шпанском језику, забележених у штампи између 1989. и 2002. године. Истраживачи Опсерваторије за неологију Института за примењену лингвистику при Универзитету Помпеу Фабра такође су развили платформу на којој координишу рад различитих националних и међународних радних група које се баве лексичком неологијом – *Antenas Neológicas*, Neorom, Neoroc, Neouma, Neoxos i Neouca.

Antenas Neológicas је мрежа опсерваторија различитих географских варијанти шпанског језика у Хиспанској Америци. Циљ пројекта истог назива (из 2002. године) јесте да контрастира и прошири опис лексичке креативности у различитим варијантама шпанског језика.

NEOROM је опсерваторија за неолошке процесе у романским језицима. Основана је 2003. године, и чине је Опсерваторија за неологију IULA с Универзитета Помпеу Фабра (*Observatori de Neologia IULA*), и Опсерваторија за неологију Универзитета у Вигу (*Observatorio de Neología*) са својом базом неологизама *Neoteca*¹⁰.

NEOROC је Мрежа за неологију која се бави истраживањем континенталног шпанског. Основана је 2004. године и обједињује истраживачке групе са више универзитета: Помпеу Фабра, Малага, Валенсија, Мурсија, Кадис, Аликанте, Екстремадура.

⁸ [<http://obneo.iula.upf.edu/bobneo>]

⁹ [<http://brangaene.upf.es/spes>]

¹⁰ [<http://webs.uvigo.es.h03/webh03/MN> , <http://sli.uvigo.es/NEO>]

НЕОХОС је мрежа опсерваторија за каталонски језик. Основана је 2007. године ради посматрања лексичких иновација у каталонском језику и чине је групе за истраживање неологије с универзитета Помпеу Фабра, Аликанте, Андора, Балеарска острва, Ђирона, Љеида, Перпињан и Ровира и Виргили.

Значајан је и рад Групе NEOUMA, Групе за неологију Универзитета у Малаги, и групе NEOUCA, истраживачке групе за неологију Универзитета у Кадису.

ОБНЕО је, осим сарадње са свим осталим истраживачким групама, покренуо и развија блогове о неологизмима (*Neolosfera*, *Martes Neológico*, *Antenario*), различите форуме, програме и алате за уношење и претрагу неологизама (*Buscaneo*, *Gestor de diccionaris*, *Neoforum*, *Bústia Neològica*, *Neologismes de l'any*, *Bústia Neològica Escolar*, *Neologismes d'economia REALITER*)¹¹.

Осим представљених ресурса, израђују се и други значајни речници неологизама. У оквиру пројекта Актуализовање лексике шпанског језика у штампи Мурсије и Аликантеа (који финансира Фондација Сенека — Агенција за науку и технологију за регион Мурсије), израђен је *Речник неологизама (Diccionario de neologismos)*, а координатор пројекта је Кармен Санћес Мансанарес. Речник је електронски и обухвата нове речи у штампи Мурсије и Аликантеа, а с посебном пажњом се обрађују речи које су специфичне за ове регије. Веома је значајан и речник *Неологизми у савременом шпанском Марије Молинер (Madrid: Gredos, 2013)*. Обухвата лексику која је део стандардног језика, из периода 1990. до 2013. године, за коју постоје писани извори. Из избора је искључен језик науке и технике, као и ограничени регистри (жаргон, колоквијализми ограничене употребе) (Молинер 2013: 9).

Приликом израде речника или база неологизама, у Шпанији се користе различити програми за идентификацију и аутоматску екстракцију нових лексичких јединица. Преглед софтвера приказујемо на основу студије Дијас Ормиго (2008: 25–26, 29–31). Опсерваторија за неологију Универзитета у Вигу развила је софтвер за претрагу неологизама. Постоји и софтвер за аутоматску екстракцију неологизама под називом SEXTAN, а он је потом замењен системом BUSCANEO. BUSCANEO је програм за аутоматску детекцију формалних неологизама и приступ му је ограничен. Оба система је израдила Опсерваторија за неологију Универзитета Помпеу

¹¹ [<https://www.upf.edu/web/obneo/recursos>]

Фабра ради претраге дигитализованих издања дневних новина *Avui*, *El País* и *La Vanguardia*. Информатички програм за детекцију неологизама Опсерваторије истраживачке групе IULA уступа се свим истраживачким групама које се баве лексичком неологијом и које имају споразум с њима. Пратећи IULA методологију рада, информације добијене из дневних листова адаптирају се пре коришћења неолошког екстрактора (*extractor de neología*). Програм за детекцију неологизама производи фајл са свим лексичким јединицама које се не појављују у претходно одабраном референтном или елиминаторном корпусу, а уједно извлачи и контекст, рубрику у којој се лексема налази и име аутора чланка. Детектоване лексичке јединице представљају тек кандидате за неологизме и обрађују се у програму за проверу „кандидата“ (*programa de verificación de candidatos*). Неолози потом одређују које су лексеме заиста неологизми и попуњавају податке у електронској фиши која се не попуњава аутоматски. Неолог попуњава информације везане за врсту речи или морфеме, типографска обележја, врсту неологизма, уноси посебне коментаре и име аутора фише. По завршетку уноса, фиша се аутоматски припаја општој бази података Опсерваторије. Осим наведених информатичких апликација, значајан је и скуп програма и информатичких ресурса под називом *Búho* Краљевске академије за језик (*Real Academia Española*). Скуп програма претражује информације на различитим интернет-адресама, превасходно у електронским издањима дневних листова и новинских агенција које обухватају различите земље хиспанског говорног подручја, у електронским часописима и на специјализованим порталима (Дијас Ормиго 2008: 29–31).

Истраживања у Србији у овој области превасходно се заснивају на изради речника нових и страних речи. Међу најзначајније речнике нових речи у Србији можемо да убројимо *Нови речник нових речи* Ј. Ђирилова (Бата: Београд, 1991), *Речник нових речи* Ивана Клајна (Нови Сад: Матица српска, 1992), *Велики речник нових и незабележених речи* Ђорђа Оташевића (Београд: Алма, 2008, у два тома), *Du you speak anglosrpski? Речник новијих англицизама* Вере Васић, Твртка Прћића и Гордане Нејгебауер (2001)¹², те *Dictionary of Serbian, Croatian and Bosnian New Words* Данка Шипке (2002).

¹² Доступан је у дигиталној верзији на страници Дигиталне библиотеке Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду:
[[http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/978-86-6065-451-1.pdf#overlay context=sadrzaj/2018/978-86-6065-451-1](http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/978-86-6065-451-1.pdf#overlay%20context=sadrzaj/2018/978-86-6065-451-1)]

Истраживачима често као референтни корпус служе и следећи речници: *Лексикон страних речи и израза* М. Вујаклије (1980), *Речник страних речи* Љубе Мићуновића (2005), *Велики лексикон страних речи и израза* Радомира Јовановића (2006) и *Велики речник страних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке (2006).

Закључак

На првом месту, имајући у виду узроке настанка и употребе нових речи, подсетили бисмо на значај неологије за један језик. Језик у коме не постоји некакав вид неологије, односно обнављања језика, заправо је мртав језик, наглашава Гереро Рамос (1995: 11), док Бугарски (1996: 138) истиче да језици данашњице обухватају и креативне могућности својих савремених корисника и стваралаштво наших претходника, и самим тим „садрже семе“ онога што ће настати у језицима сутрашњице.

На основу овог прегледа истраживања, долазимо до закључка да би требало наново размотрити, усагласити и објединити називе за различите типове неологизама, као и различите фазе у процесу настанка неологизама и ближе одредити који су критеријуми приоритетни за њихово одређивање. Има предлога да је неопходно изградити основне категорије за процену шта је неологизам за сваки појединачни језик, док неки истраживачи сматрају да је за изучавање неологизама данас потребно изаћи из оквира лингвистике и приступ неологији проширити и на културну и политичку перспективу. Исто тако, узевши у обзир да оказионални творбени модели могу постати узуални, упутно би било посветити већу пажњу оказионалним лексемама и подстаћи више истраживања на том пољу. Напоследку, сматрамо да би било значајно увести технолошке ресурсе у неолошка истраживања у Србији и изградити дигитализоване базе неологизама јер би такав преглед нових речи олакшао даља истраживања у овој и у сродним областима.

БИБЛИОГРАФИЈА

Алвар Ескера 1999: Manuel Alvar Ezquerro. «El neologismo: caracterización, formación y aceptabilidad». José Manuel González Calvo et al. (Eds.), *El Neologismo: Actas V Jornadas de Metodología y Didáctica de la lengua española*. Cáceres: Universidad de

- Extremadura, Departamento de Filología Hispánica, Servicio de Publicaciones.
- Алварес Каљеха 2001: María Antonia Álvarez Calleja. *Estudios de traducción (Inglés-Español), Teoría, Práctica, Aplicaciones*. Madrid: Cuadernos de la UNED.
- Алкарас Варо & Мартинес Линарес 1997: Enrique Alcaraz Varó & María Antonia Martínez Linares. *Diccionario de lingüística moderna*. Barcelona: Editorial Ariel.
- Бугарски 2003: Ранко Бугарски. *Увод у општу лингвистику*. Београд: Чигоја штампа, XX век.
- Гереро Рамос 1995: Gloria Guerrero Ramos. *Neologismos en el español actual*. Madrid: Arco Libros.
- Diccionario de la lengua española*, tomo II, (I-Z). Madrid: Espasa Calpe, 2002.
- Дијас Ормиго 2008: María Tadea Díaz Hormigo. «La investigación lingüística de la neología léxica en España. Estado de la cuestión». *Lynx: Panorámica de estudios lingüísticos* 7: 3–60.
- Драгићевић 2014: Рајна Драгићевић. «О неологизмима у српском језику». Драгана Мршевић-Радовић & Бошко Сувајцић (ур.), *Семинар српског језика, књижевности и културе. Предавања 3*. Београд: Међународни славистички центар, 123–135.
- Кабре 1999: María Teresa Cabré. *Terminology. Theory, methods and applications* (translated by Janet Ann De Cesaris). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Кабре 2006: María Teresa Cabré. «La clasificación de neologismos: una tarea compleja». *Alfa*, Vol. 50, Núm. 2: 229–250.
[<https://periodicos.fclar.unesp.br/alfa/article/view/1421/1122>]
Web 20/08/2019.
- Касадо Веларде 2015: Manuel Casado Velarde. *La innovación léxica en el español actual*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Кристал 1995: David Crystal. *The Cambridge Encyclopedia of English Language* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Левандовски 1995: Theodor Lewandowski. *Diccionario de lingüística*. Traducción de María Luz García-Denche Navarro, Enrique Bérnardez, 4ª edición. Madrid: Cátedra.
- Љопарт-Саумел & Фрејша 2014: Elisabet Llopart-Saumell & Judit Freixa. «La función de los neologismos: revisión de la dicotomía neología denominativa y neología estilística». *Neologica: revue internationale de néologie*, Vol. 8, Éditions Garnier: 135–156.
[<https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/35413/>

- freixa_neologica_funcion.pdf?sequence=1&isAllowed=y]
Web. 10/01/2018.
- Мендес Сантос 2011: María del Carmen Méndez Santos. *Los neologismos morfológicos del español en el lenguaje en la prensa, Estudio de la lexicogénesis del español a través de la prensa del español actual*. Estados Unidos: Editorial Académica Española.
- Молинер 2001: María Moliner. *Diccionario de uso del español*, tomo II (I-Z). Madrid: Gredos.
- Молинер 2013: María Moliner. *Neologismos del español actual*. Madrid: Gredos.
- Мунен 1974: Georges Mounin. *Dictionnaire de la Linguistique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Мухвић-Димановски 2005: Vesna Muhvić-Dimanovski. *Neologizmi. Problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, FF pres.
- Њумарк 2010: Peter Newmark. *Manual de traducción* (versión española de Virgilio Moya). Madrid: Cátedra.
- Оташевић 1991: Ђорђе Оташевић & Биљана Сикимић. «Однос околионализама према времену». *Наш језик*, Београд: XXIX/1–2: 77–81.
- Оташевић 1994: Ђорђе Оташевић. «Разграничење околионализама и неологизама». *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд: 22/2: 251–255.
- Оташевић 2008: Ђорђе Оташевић. *Нове речи и значења у српском језику*. Београд: Алма.
- Радовић-Тешић 2008: Милица Радовић-Тешић. «Структура актуелних неологизама у српском језику». Злата Бојовић (ур.), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 37/1: 361–369.
- Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española*. [<https://dle.rae.es/>] Web. 13/11/2019.
- Савић 1984: Свенка Савић. «Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику». Јован Јерковић (ур.) *Лексикографија и лексикологија*. Нови Сад / Београд: Матица Српска, 161–170.
- Секо 1999: Manuel Seco et al. *Diccionario del español actual* (tomo II). Madrid: Aguilar.
- Симеон 1969: Rikard Simeon. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.

NEOLOGISMS: DEFINITION OF THE TERM AND OVERVIEW OF THE RESEARCH IN SPANISH AND SERBIAN LINGUISTICS

Summary

In both Spanish and Serbian linguistics, the research on neology is present, primarily researches related to defining, appearance and functions of neologisms, as well as differentiating occasional or nonce words from neologisms. We'll try to present briefly the basic approaches to neology studies, the definition of the terms, the criteria for determining neologisms and its classification, the results of neology studies in form of research groups, informatic resources for search and detection of neological lexems, and dictionaries of new words. Finally, we conclude by presenting some proposals and possible paths in further neological research in Serbia.

Keywords: neology, neologism, nonce words, lexical neologism, semantical neologism.